

УДК 93:331.105.44 “19”/ “20”

ПРОФСПІЛКИ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ НА ПЕРЕЛОМІ XIX–XX СТОЛІТЬ. КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

І. Р. Берест

*Українська академія друкарства,
вул. Підголосько, 19, Львів, 79020, Україна*

Розглянуто культурні, політичні, релігійні та інші передумови зародження й розвитку найдавніших робітничих організацій, які за мету свого існування ставили проблему соціального захисту робітництва, що стало основою формування перших професійних спілок на українських землях. Зосереджено акцент на культурно-освітньому аспекті професійних спілок у системі захисту економічних інтересів робітників Галичини XIX – початку XX ст., надано оцінку проблемам політизації профспілок та їх культурним впливам.

Ключові слова: *Галичина, робітники, суспільство, професійні спілки, австрійська влада.*

Постановка проблеми. На сьогодні історію профспілок Східної Галичини вивчає незначна кількість науковців, чому є певне пояснення. Водночас, по-перше, значна частина джерел залишається неопрацьованою, по-друге, профспілковий рух як важливий аспект історичного дослідження потребує ширшого й скрупульознішого вивчення. Методологічний кістяк запропонованої наукової розробки становлять принципи історизму, об'єктивності та порівняння, що дозволяє з'ясувати умови його виникнення, подати характеристику подій, зрозуміти їх причинно-наслідковий зв'язок. Це спроба всезагального комплексного аналізу процесу появи й поширення профспілкового руху на теренах Східної Галичини на переломі XIX–XX ст. на основі узагальнення наявної літератури.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед робіт, приурочених сформульованій тематиці, слід виокремити праці таких істориків, як Р. Берест [1–2], Ф. Гаєнко [3], О. Пасіцька [4–5], де спостерігаються спроби надати подіям, пов'язаним із профспілковим рухом, нового бачення, відмінного від радянської пропаганди.

Мета статті. Розглянути культурні, політичні, релігійні та інші передумови зародження й розвитку найдавніших робітничих організацій, зосередити акцент на культурно-освітньому аспекті професійних спілок у системі захисту економічних інтересів робітників Галичини XIX — початку XX ст., надати оцінку проблемам політизації профспілок та їх культурним впливам.

Виклад основного матеріалу дослідження. Починаючи з 1772 р., могоутня Річ Посполита, якій належала переважна більшість українських земель, стала перетворюватись у посередню державу. Як підтверджує історія, саме цього року її розділили між собою Австрійська та Російська імперії — так званий перший поділ Польщі [6, с. 176–177]. Згодом, наприкінці XIX — на початку XX ст. свідоме львівське українізоване суспільство зазвичай пов'язувало відсутність української державності з її неефективною економічною діяльністю, недостатньою самоорганізацією, соціальною неоднорідністю та розшаруванням. Тогочасна преса доволі часто порушувала тему економічної незалежності

української нації, а публіцист і громадський діяч Володимир Целевич відзначав, що український народ має створити значну армію праці, що надасть Україні головні важелі економічної незалежності, а також утворить українську промисловість і торгівлю. Це, відповідно, приведе до економічного добробуту широких верств населення [7, с. 1].

Українську економіку як самоорганізацію та один із найнеобхідніших аспектів внутрішньої політики розглядав ще один відомий політичний діяч того часу Кость Левицький, наголошуючи, що українське суспільство у співвідношенні до власних купців, представників ремісничих професій, промисловців та інших станів має підтримувати власні сили та розвиток власної кооперації [8, с. 1–2]. Народ, на його думку, повинен зберігати свої заощаджені кошти в касах рідних установ, а утворені на національних асигнаціях кредитні організації зобов'язані сприяти дійовій допомозі господарству. Таким чином мають закладатись національні основи для нового життя українців.

60–80 рр. XVIII ст. стали початком радикальних реформ у соціальній сфері Австрійської монархії. Імператриця Марія-Тереза та її наступник імператор Йосиф II надали значного поштовху економіці та сприяли політичній й культурно-освітній розбудові краю [9, с. 197–198]. Насамперед, відбулося зменшення панщини, яка стала складати 30 днів у рік. Це вже само по собі сприяло переміщенню великої кількості аграрного за своєю суттю селянства в промисловий вектор діяльності, що, відповідно, спонукало до появи та формування робітництва, котре більшою мірою вирізнялося від попереднього цехового, проте ще тривалий час продовжувало зберігати його попередні ознаки.

Товариства взаємної допомоги та профспілки на українських теренах стали з'являтися в доволі непростий для краю час — на початку XIX ст., проте відразу виокремилися своєю активною позицією серед інших організацій. Мета професійних спілок полягала не лише в соціальному захисті робітників, а й спряла культурно-освітній та виховній роботі цього прошарку населення. Окрім того, значна увага приділялася ознайомленню робітництва з історією та культурою рідного краю.

Серед значної кількості профспілкових товариств, які діяли в другій половині XIX ст., слід виділити діяльність студентської організації взаємної допомоги Вищої Крайової школи рільництва, що розташовувалась неподалік Львова у місті Дубляни. Її діяльність керувалась статутом, який було узгоджено в кінці квітня 1869 р. [10, арк. 2]: керівником товариства вибрано Богдана Ругевича, а секретарем Кароля Шуку — місцевих інтелігентів [10, арк. 72]. Головною метою товариства було бажання економічно підтримати своїх учасників. На цьому, проте, діяльність не обмежувалась, а навпаки, розширювалась у культурно-освітній та науковій роботі. Товариство власними силами створило та оплачувало роботу читальні й бібліотеки. Серед літературних фондів чільне місце займали праці історичного спрямування, що давало змогу студентам і членам товариства здобувати знання в галузі географії, історії й культури нашого регіону. Займалася організація й проведенням літературних та музичних вечорів і свят, учасниками яких виступали члени товариства [10, арк. 67–74].

Великим потрясінням для галицького суспільства стала Перша світова війна, яка водночас не припинила роботи профспілок. Яскравим свідченням їх діяльності служить «Взаємна поміч галицьких та буковинських учителів та учительок». Утворена на початку 1905 р., організація, зосередившись територіально в сучасній Західній Україні, відзначалась активністю в передвоєнний період та безпосередньо в роки війни. Головне завдання профспілка вбачала у вивченні найбільших історичних здобутків регіону [1, с. 122].

Надзвичайно важливу роботу серед українців Галичини проводила Спілка українських приватних урядовців Галичини (СУПРУГа) [11, с. 342–343; 6, с. 2380]. Утворена з числа знаних західноукраїнських інтелігентів [2, с. 321–322], вона також керувалась статутом, де було зазначено, що головним культурно-освітнім завданням є сприяння до створення читалень, матеріальна підтримка їх роботи, видавництво часописів, буклетів, підручників. Йшлося й про допомогу в створенні різних гуртків, які переслідували мету підвищення культури серед представників робітничих станів, та ознайомлення з історією рідного краю [2, с. 51]. Часто представники СУПРУГи виступали організаторами піших мандрівок до пам'яток історії та культури.

При профспілках часто-густо утворювались товариства, що виділялись помітною роботою в сфері культури та науки. Так, у 1922 р. у м. Золочеві, що на Львівщині, з'явилася міжспілкова культурна організація «Поступ»: виникла як товариство в результаті об'єднання невеликих професійних спілок Львова, що не перевищували своєю чисельністю 20 осіб. Головно це були філії робітників сільського й лісового господарств та працівників залізниці.

У більшості випадків такі організаційні структури при профспілках переслідували мету не лише покращення самоосвіти робітників, а й активної пропаганди національно-культурних здобутків власного народу. Схожою сферою діяльності також займалася Культурна ліга, що з'явилась як результат діяльності профспілки працівників деревообробних фабрик та підприємств м. Ковеля. Завдяки роботі, проведеній Культурною лігою, профспілка деревообробників стала головною в місті, несучи в народ культурні цінності життя та спонукаючи проводити аналогічну роботу кожному професійну спілку повітового містечка [2, с. 52].

Для початку ХХ ст. характерна активізація роботи національних профспілкових об'єднань. Головним осередком стало товариство «Зоря». Засноване у Львові такими відомими діячами, як Юліан Романчук, Кость Левицький, Василь Нагірний, воно об'єднувало український міщанський стан та ремісників міста [4, с. 236]. Зважаючи на стан освіти серед простих робітників, товариство принципово вважало потребу поширювати серед ремісничої молоді прагнення до здобуття знань, підтримувати їх починання в сфері розвитку культури, допомагати промислового розвитку. Здобувши велику популярність серед місцевого населення, «Зорі» вдалося відкрити близько 30-ти філій та поширити свою активну позицію на більшість регіонів Галичини [5, с. 13].

Аналогічні функції були і в товариства «Сила», очолювали яке в різний період Я. Петрів, П. Музика, В. Нагірний. Ця організація згуртувала в націо-

нальному інтересі українське робітництво та відстоювала його права в соціальній площині. У роботі товариства було враховано інтереси практично всієї верстви українського суспільства: активні діячі організації утворювали окремі секції, що об'єднували працівників за професійними ознаками, — будівельники, кравці, металісти, шевці, столярі, а також їх діяльність включала культурно-освітню сферу (музей, піші подорожі, хор, бібліотека) тощо [5, с. 13].

Непересічною в галузі культури та освіти була діяльність професійної спілки українських студентів. Її поява й функціонування активно поєднані з захистом та правом на отримання вищої освіти, рішучим пропагандистським спротивом, що протидіяв активному тиску польської влади на українську шкільну систему, зменшенню доступу галичан до отримання знань та навчання українською мовою [1, с. 53–54].

Окрім українських профспілок, значну культурно-освітню роботу в досліджуваному регіоні на переломі XIX–XX ст. проводили польські, єврейські, німецькі (австрійські) професійні спілки, але це стане предметом окремої самостійної наукової роботи. Власне, серед єврейських профспілок чи не найбільшого значення в культурній та освітній діяльності набула професійна організація єврейських артистів. Очолована Ізидором Бамбахом, вона з'явилась у м. Львові 1920 року й активно розгорнула свою діяльність: мала власні філіали в Кракові, Дрогобичі та Львові [1, с. 52].

Висновки. Підбиваючи підсумки, зазначимо, що на переломі XIX–XX ст. порівняно з польським, австрійським, єврейським робітничим рухом організаційний розвиток та діяльність українського робітництва були значно слабшими. Не маючи підтримки від державних установ, на хвилі національного піднесення та самоусвідомлення українські профспілкові товариства утворювалися й активно діяли, пробували довести й обґрунтувати самобутність української історії та національної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Берест Р. Нариси історії профспілкового руху в Західній Україні (1817–1939) / Р. Берест. — Дрогобич : Відродження, 1995. — 126 с.
2. Берест Р. Професійні спілки на західноукраїнських землях у міжвоєнний період / Р. Берест. — В кн.: Нариси історії профспілкового руху в Україні. — К., 2002. — 731 с.
3. Гаєнко Ф. Професійні спілки / Ф. Гаєнко. — В кн.: Енциклопедія українознавства : [Перевидання в Україні] ; Наукове Товариство ім. Шевченка. — Львів, 1996. — Т. 6. — С. 2380–2384. — [Репринтне відтворення вид. 1955–1984 рр.].
4. Пасіцька О. Товариство українських ремісників, промисловців і торговців «Зоря» (1884–1939 рр.) / О. Пасіцька // Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис «Галичина». — 2011. — Ч. 18–19. — С. 233–238.
5. Пасіцька О. Українське робітництво Львова у 20–30 рр. XX ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук ; 07.00.01 / О. Пасіцька. — Львів, 2011. — 20 с.
6. Мицик Ю. А. Історія України. З найдавніших часів до кінця XVIII ст. / Мицик Ю. А., Бажан О. Г., Власов В. С. — К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. — 591 с.
7. Український вісник : газета. — 1921. — 31 серпня.
8. Діло : газета. — 1937. — 25 вересня.

9. Лазарович М. Ілюстрована історія України / М. Лазарович. — Тернопіль : Джура, 2007. — 470 с.
10. ЦДІАУ у м. Львові, ф.146 (Галицьке намісництво), оп. 25, спр. 13 : Справа про затвердження та зміни статуту товариства взаємодопомоги студентів сільськогосподарської академії в м. Дубляни. — 225 арк.
11. Західно-Українська народна республіка. 1918–1923. Уряди. Постаті / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича; гол. ред. Ярослав Ісаєвич; упоряд.: Микола Литвин, Іван Патер, Ігор Соляр. — Львів. 2009. — 350 с.

TRADE UNIONS OF EASTERN GALICIA AT THE TURN OF THE XIX–XXTH CENTURIES. CULTURAL AND EDUCATIONAL ASPECTS OF RESEARCH

I. R. Berest

*Ukrainian Academy of Printing,
19, Pidholosko St., Lviv, 79020, Ukraine*

Cultural, political, religious and other backgrounds for the origin and activities of the oldest labour organizations have been outlined. The main objective of these organizations was to bring up the question of social protection of the labour, having become the basis for the formation of the first trade unions on the Ukrainian lands. Much attention has been paid to the social importance of trade unions in the protection of economic interests of the local labour forces in the development of labour movement under the conditions of polyethnic society of Galicia in the XIXth and the beginning of the XXth centuries, and to political problems within the trade unions as well as in various forms of struggle.

Keywords: *Galicia, labour forces, society, trade unions, authorities of the Austrian Empire.*

Стаття надійшла до редакції 15.09.2015.